

УДК 378.016:811

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.53.10-16>А. Самелюк, ст. викладач
alina.melnyk1991@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-1905-0422,І. Тичина, ст. викладач
irenetychyna@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2793-1668

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

Є. Мітькіна, ст. викладач

primaverabienvendida@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8311-4905

Військова академія, Одеса, Україна

НАПРЯМИ ТА УМОВИ ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Визначено напрями лінгвістичного забезпечення військ (ЛЗВ) у час війни з огляду на його роль у забезпеченні актуальних потреб збройних сил та суспільства, а також умов, за яких ЛЗВ буде ефективним. ЛЗВ у вітчизняному науковому дискурсі трактується доволі неоднозначно, терміну бракує чіткості в окресленні єдиного значення, системності вживання та вираженості тенденції до однозначності в межах галузевого (філолого-педагогічного та військово-педагогічного) понятійного поля. Наразі ЛЗВ охоплює весь комунікативно-функціональний спектр, дотичний до військової галузі. Однак насамперед мають на увазі військове перекладознавство та іншомовна підготовка українських військових. З'ясовано, що війна завжди має глобальний характер, хоч і географічно зосереджена локально. Тому в подієвому контексті війни мова як інструмент порозуміння між різними її учасниками має широкий спектр дії. Особливо це стосується іноземних мов, які виконують незамінну операційну та стратегічну, навіть ідеологічну роль у воєнних наративах. Із проаналізованих праць провідних зарубіжних вчених щодо питань ЛЗВ виокремлено його напрями в Україні, наголошено на важливості інтеграції до ніші ЛЗВ спеціального технічного й програмного забезпечення. За умов воєнного стану це дало би змогу оперативно опрацьовувати великі пласти інформації і своєчасно вести необхідну комунікацію в режимі реального часу та за віддаленої (асинхронної) комунікативної взаємодії. Щодо іншомовної підготовки військових як одного з центральних векторів уваги ЛЗВ як дисципліни та галузі знань помічено збереження тенденцій до навчання військовиків в автентичному іншомовному середовищі та суттєвої значущості відповідної самостійної навчальної діяльності військовослужбовців. Сам формат такого набуття іншомовних компетентностей фігурує в актуальній літературі (науковій, спеціальній, у документації ЗСУ тощо) як найбільш сприятливий для вдосконалення мовної підготовки військовослужбовців. Навчання в автентичному іншомовному середовищі сприяє увідповідненню стандартам НАТО.

Ключові слова: лінгвістичне забезпечення військ (ЛЗВ), лінгвістичне забезпечення операцій, англійська мова, мова в контексті війни, іншомовна підготовка військових, воєнний стан, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Проблема лінгвістичного забезпечення військ (ЛЗВ) є радше такою, що може бути розв'язана в перспективі, у надто стислі терміни. Однак водночас це й питання нагальне, яке в умовах війни потребує уваги і стратегічного планування та негайної імплементації ефективних рішень у діяльність апарату ЗС України. ЛЗВ вимагає планомірної, системної політики і систематичного впровадження в контексті комплексної підготовки військових кадрів. Вивчення іноземної мови, формування загальної комунікативної та спеціалізованої професійної комунікативної компетентностей вимагає тривалого часу з проєкцією на навчання впродовж життя. А сфера військового перекладу, яка насамперед асоціюється з прикладним застосуванням ЛЗВ, вимагає глибокого знання іноземних мов за професійним (військовим) спрямуванням з наголосом на навичках самонавчання та розвитку власних професійних компетентностей спеціалістами в цій сфері [1, с. 209–221; 2, с. 113–136; 3, с. 268–284]. Про ЛЗВ як повноцінний напрям інтегрованої роботи філологів та відповідних спеціалістів-військовослужбовців на теренах України, зокрема військових перекладачів та викладачів іноземної мови у ВВНЗ, стали говорити лише в останні декілька років, через що рано робити висновки про певні усталені традиції в ЛЗВ України чи багаті в цій царині напрацювання. Важливо розуміти й те, що сам термін ЛЗВ не типовий для країн НАТО, де, як слушно зауважує В. Балабін [4], натомість використовується поняття linguistic support for operations (лінгвістична підтримка операцій) [5]. У доктрині Великої Британії як однієї з країн НАТО сказано, що лінгвістична підтримка операцій спрямована на охоп-

лення відповідного управління та спільної лінгвістичної практики збройних сил і є першим кроком розвитку оборонних можливостей до відповідності майбутнім потребам оборони [6]. Зокрема, в англійському дискурсі взагалі усталений термін Language Operations (LangOps), який стосується міждисциплінарної функції, яка допомагає глобальним компаніям, організаціям, установам ефективно спілкуватися зі своїми багатомовними клієнтами, співробітниками та іншими зацікавленими сторонами. LangOps позиціонує мову як засіб зростання та засіб успішної інтеграції [7].

Зазначимо, що тему функціонування мови в період війни як у вітчизняних, так і в іноземних публікаціях, розкрито не на задовільному рівні. Це актуальна площина перетину лінгвістики та військової сфери, яка все ж потребує ґрунтовного вивчення, особливо на тлі нових прецедентів, які створює контекст активних воєнних конфліктів у світі й нових повномасштабних війн на кшталт тієї, що розгорнулася на теренах України.

Таким чином, слід констатувати, що, з одного боку, ЛЗВ є, особливо у воєнний час, необхідною складовою військової практики з огляду на затребуваність використання іноземних мов вітчизняними військовими фахівцями як на рівні забезпечення якісного перекладу фахової військової літератури чи документації, так і в ході комунікації з іноземними партнерами, проте, з іншого боку, ЛЗВ має обмежені можливості для дослідження й розвитку як виокремлена лінгвістично-педагогічна галузь через відсутність єдиного понятійного-категоріального апарату, брак технологій та методик лінгвістичної підготовки вітчизняних військових фахівців з урахуванням

актуального бойового досвіду ЗСУ, інертність та консерватизм вітчизняної системи вищої військової освіти щодо імплементації зарубіжного досвіду іншомовної підготовки військовослужбовців тощо. Отже, практичній реалізації ЛЗВ суттєво перешкоджає ряд проблемних питань суто теоретичного характеру, зокрема щодо методології військової лінгвістики та різних аспектів набуття вітчизняними військовослужбовцями готовності до використання іноземної мови у воєнний час, що в цілому свідчить про проблему недостатньої теоретичної розробленості ЛЗВ як з точки зору лінгвістичної, так і педагогічної науки. Вирішенню зазначеної проблеми й присвячено поточне дослідження, у фокусі якого перебуватимуть сутність ЛЗВ у час війни, його роль у цей період, окремі питання іншомовної підготовки військових фахівців та інше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці схильні приймати національно-державну онтологію воєнного конфлікту, уникаючи того, що Т. Баркаві, професор Лондонської школи економіки й автор книг про збройні конфлікти, називає "культурним змішанням і гібридністю війни" [8], позиціонуючи "іноземність" як деяку безпроблемну даність, якості якої значною мірою не мають стосунку до теми війни, у межах чого перевагу надають парадигмі "держава проти держави" [9]. Загалом історіографія війни продовжує залишатися здебільшого поза темою іноземних мов. У західному контексті досі історичний дискурс воєнних дій, що охоплюють національні та етнічні групи, зазвичай розуміється як одномовна операція, що здійснюється за допомогою мови домінянної військової сили. Коли ж контекст мови такі зачіпається, це зазвичай вноситься як маргінальна тема, представлена як елемент, що є доброякісним і помічним у налагодженні дипломатичних відносин, котрі допомагають наблизити завершення війни. Іноді мова під час війни сприймається також як джерело корисних уроків для післявоєнного періоду [9]. І в цьому є слушна думка, особливо, якщо зважити на характер війни в Україні, чинники, які до неї призвели, а також міру інтегрованості світової спільноти довкола проблеми збройного протистояння на теренах України, ролі світової підтримки в протистоянні ворогові та ролі мов як ключового чинника у воєнних відносинах на всіх рівнях: дипломатичному, інформаційному, ідеологічному, взаємодії з наявними іноземними легіонами й залученні нових підрозділів інтернаціональних військ, отриманні допомоги з-за кордону, навчання українських військових і роботи з іноземною технікою тощо.

Що стосується предметного лінгвістичного контексту й перекладознавства у період війни, то лінгвісти та перекладачі виявляють дедалі більшу цікавість до війни та конфліктів, і зокрема до ролі, яку можуть відігравати мовні посередники та перекладачі у військових ситуаціях. Наприклад, дослідники прагнуть розширити сучасні концепції перекладу у спосіб, який міг би бути доречним для "перекладацької культури в епоху політичного насильства" [10]. Цікавою є позиція М. Бейкер, професорки перекладознавства і директорки Центру перекладу та міжкультурних досліджень Манчестерського університету в Англії, яка апелює до теорії наративу, щоб досить аргументовано позиціонувати перекладачів як учасників побудови воєнних наративів [11]. Результатом цього чималого обсягу досліджень було зауваження на складній та багатогранній ролі перекладачів у конфліктних ситуаціях, що зробило важливий внесок у ширші дебати в перекладознавстві, наприклад, щодо бюро перекладів та етики перекладу як такої. В умовах війни спеціалісти з перекладу не є аутсайдерами у військовій діяльності, а фактично є частиною самого інституту війни,

"необхідного для поширення та протидії наративам, які створюють інтелектуальне та моральне середовище для насильницького конфлікту" [12].

У дослідженнях також вказано прагматичну мету зародження дискурсу про ЛЗВ. Зокрема, сказано, що перша миротворча операція Організації Північноатлантичного договору (НАТО) у Боснії та Герцеговині та Хорватії 1995 року виявила досі непередбачену чи таку, що стояла досі не настільки гостро, мовну проблему, пов'язану з необхідністю спілкуватися з місцевим населенням, яке не розмовляло жодною з офіційних мов альянсу – англійською та французькою. У подальших операціях у Косово (1999) та Афганістані (2003) країни НАТО також постали перед потребою лінгвістичного забезпечення миротворчих місій. У кожній операції надання мовної підтримки спочатку було неорганізованим та імпровізованим, але зрештою призвело до створення професійних стандартних мовних послуг і, нарешті, до розробки Доктрини мовної підтримки для операцій, яка стала директивною для всіх майбутніх воєнних дій [9].

Водночас воєнний стан є темпорально, ситуативно й онтологічно таким, що ставить усю сферу ЛЗВ в екстремальні умови функціонування. Про це кажуть, зокрема, В. Тессер та Г. Футіт [3, с. 268–284], висловлюючи думку, що в умовах воєнних конфліктів і постконфліктного періоду неминуче зустрічаються представники різних культур, котрі говорять різними мовами. У таких комунікативних просторах мовні посередники (перекладачі) мають велике значення для досягнення успішної комунікації та своєчасної ефективності, однак їхня роль і статус часто нехтуються в дослідженнях і не стають предметом ключової уваги в дослідженнях війни [3, с. 269]. Наголошуючи на важливості іноземних мов у центрі війни та конфлікту, Г. Футіт та М. Келлі стверджують, що "іноземність" (англ. *foreignness*) та іноземні мови є ключовими для розуміння того, що відбувається під час війни. За допомогою тематичних досліджень науковці простежують роль мов у розвідці, розгортанні військової служби, зустрічах військових і цивільних, протистоянні окупації та розбудові миру [13]. Автори кажуть про війну як контекст, у якому "сама мова є зброєю" [3, с. 276].

На противагу тому, що питання ЛЗВ, хоча і досить обмежено, обговорюється науковцями (тобто в умовах, коли війна вже є dokonаним фактом), про спеціальну іншомовну підготовку військових до потенційних воєнних конфліктів інформації й аналітики насправді гостро бракує. Це стосується як українських праць, так і зарубіжних. Вважаємо це суттєвим недоліком, особливо в контексті ситуації, що склалася в Україні й пов'язується з помітним браком спеціалістів у сфері ЛЗВ, хоча й сама країна ще до повномасштабного вторгнення уже 8 років перебувала у стані війни з державою-агресором. Зокрема, наголошуємо на потребі розробляти питання ЛЗВ у науково-педагогічному ключі – на етапі фахової підготовки курсантів ВВНЗ.

З огляду на брак досліджень у площині ЛЗВ та необхідність синхронного аналізу актуальних питань ЛЗВ у період воєнного стану в Україні **метою статті** є визначення напрямів ЛЗВ у час війни, зважаючи на його роль у забезпеченні актуальних потреб збройних сил та суспільства, а також за умов, за яких ЛЗВ матиме ефективність.

Теоретичним підґрунтям для поточної статті є, зокрема, праці Л. Аск'ю [9] та М. Бейкер [11, 12], ключові позиції з яких оглядово висвітлені у вступі та огляді літератури. Результати та висновки щодо актуальних питань лінгвістичного забезпечення військ в умовах воєнного стану в Україні зроблені на основі аналізу довоєнного та

поточного стану ЛЗВ, а також у світлі перспектив розвитку ЛЗВ на період війни, яка на момент проведення дослідження темпорально не визначена і не обмежена навіть орієнтовними межами через непрогнозованість дій супротивника та складнощі передбачення всього подальшого перебігу російсько-української війни.

З огляду на актуальність питання підготовки фахівців з ЛЗВ матеріалом для аналізу стали також і наявні тенденції у вивченні іноземних мов у ВВНЗ та безпосередньо курси іноземних мов у ЗСУ. Стосовно окремих напрямів ЛЗВ аналізу підлягатимуть актуальні питання військового перекладу, аналіз закордонних публікацій щодо війни в Україні та вплив цих публікацій на суспільну думку та на категоризацію й ідеологізацію війни, вплив дискурсу про війну на дипломатичні відносини й підтримку іноземними партнерами України в протистоянні агресору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з визначальних подій останнього часу в галузі ЛЗВ у світі стала ініціатива Університету Редінга разом із Саутгемптонським університетом та Імперським військовим музеєм у Лондоні – масштабний проєкт "Мови у війні: політика та практика мовних контактів у період конфлікту" (англ. *Languages at War: policies and practices of language contacts in conflict*). У межах проєкту досліджується, як уряд, військові та багатосторонні представництва розробляють мовну політику, спрямовану на підготовку солдатів до роботи з іноземними союзниками, зустрічі з іноземними ворогами та роботи з цивільними особами, які не розмовляють їхньою мовою. У контексті збройного конфлікту військові на власному досвіді відчувують реальність цих мовних зіткнень і роль готовності пересічного військового спілкуватися мовою, яка є взаємно зрозумілою і дає змогу досягти прагматичних цілей комунікації. Власне, коли йдеться про англомовні дослідження, то тема ЛЗВ, як вона артикулюється в Україні, висвітлюється зі зворотного боку: ідеться більше про вивчення англомовними військовослужбовцями менш поширених мов світу. Наприклад, на сайті авторитетного видання *The Conversation* у статті "Як британські військові стали чемпіонами з вивчення мов" висловлено стурбованість тим, що кількість лінгвістів Міністерства оборони Британії, які знають певні іноземні мови, включно з арабською, все ще є надзвичайно низькою, і згідно з останніми статистичними даними у збройних силах немає тих, хто розмовляє українською чи естонською мовами на рівні третього (Professional) чи вище (Expert або Highly articulate native)" [14]. У нашому ж разі йдеться принаймні про якісно достатнє оволодіння військовослужбовцями традиційною мовою міжнародного спілкування – англійською.

Зазначений військово-лінгвістичний проєкт та наведена публікація визначають перший провідний напрям ЛЗВ – *комунікацію військовослужбовців з іноземними колегами та населенням іноземних країн*, на території яких вони братимуть участь у військових місіях. Лінгвістичний зміст цього напрямку може бути забезпечений умовою підготовки всіх без винятку військових фахівців до принаймні типових ситуацій професійної та побутової комунікації. Отже, система ЛЗВ має містити такий компонент, як центри іноземної підготовки військовослужбовців, що в цілому відповідає практиці підготовки фахівців у провідних країнах світу. Проте, якщо йдеться про ЛЗВ в умовах війни, то зміст такої підготовки має враховувати розбір відповідних ситуацій, які, у свою чергу, передають досвід воєнних подій. Це стосується і комунікації між військовослужбовцями, наприклад, у ситуаціях передачі розвідданих, прийнятті оперативних

спільних рішень, перемовин, звернення тощо, а також комунікації з цивільним населенням щодо надання йому гуманітарної, психологічної, медичної та іншої допомоги. Іншомовна підготовка українських військових при цьому є одним із векторів забезпечення цього напрямку ЛЗВ, інший вектор полягає в навчанні українською зарубіжних військових фахівців, за прикладом навчання у закладах вищої освіти іноземних студентів, але з урахуванням затребуваності засвоєння військової термінології та розбору можливих побутових і службових ситуацій, з якими вони зіткнуться в Україні.

Насамперед дуже важливо транслювати у світ те, що насправді відбувається в Україні, і те, як офіційно на це реагують найвищі державні структури, зокрема Президент України як Головнокомандувач армії. В епіцентрі уваги опинилися офіційні президентські ресурси, які завжди ретранслюються англійською мовою та інтерпретуються іноземними виданнями. У цьому ракурсі варта уваги публікація ресурсу *Voice of America* "100 Speeches in 100 Days of War: Zelensky Rallies Ukraine" від 4 червня 2022 р. [15]. Важливе значення мають узагальнювальні публікації, у яких офіційно артикулюється позиція світової спільноти щодо війни в Україні: наприклад, Рада ООН з прав людини (*United Nations Human Rights Council*) 4 травня 2022 р. опублікувала статтю "Україна: спільна заява про вторгнення Росії та важливість свободи слова та інформації" [16]. Усе це хоча і не стосується безпосередньо спроможності військовослужбовця виконувати обов'язки й нести службу в умовах глобалізованого контексту війни, проте вказує на роль мови в період воєнних дій і роль доступності іноземних публікацій як для військових, так і цивільних, як ключ доступу до незаангажованої інформації. Військовослужбовець, компетентний в інформаційних потоках, безперечно, ідеологічно буде більш упевнений у своїй позиції.

Подібні ресурси та публікації визначають другий напрям ЛЗВ – *інформування міжнародної спільноти щодо воєнних подій в Україні, а також інформування українських військовослужбовців та суспільства стосовно міжнародної політики в питаннях підтримки України*. Реалізація цього напрямку залежить від умови іноземної підготовки українських військових спікерів, журналістів, воєнних дипломатів тощо, що вимагає розробку відповідних програм навчання.

Війна належить до екстралінгвального чинника, що суттєво позначається на меті, завданнях та розвитку ЛЗВ у межах країни, що від неї потерпає. На тлі воєнного протистояння агресору й інтенсифікації військово-дипломатичних зв'язків з країнами-партнерами України значення ЛЗВ зараз та в проєкціях майбутнього стрімко зростає. Насамперед ідеться про англомовну підготовку військових філологів, завдання яких у парадигмі міждисциплінарного багатовимірного бойового простору вбачається перш за все в поглибленні та розвитку конкордансу вітчизняної військової лінгвістики. З одного боку, робота ведеться в напрямі збагачення українського військового глосарію (кодифікація нових термінолексем, обґрунтування їхнього вживання в різних стилях і контекстах), а з іншого, – у напрямі координації з англомовними термінами-відповідниками, які уніфікують як систему міжнародної військової комунікації та документотворення, так і систему перекладу військових текстів (з інших мов українською і навпаки).

Напрямок третій – *лінгвістично-науковий*. Умова – наукова підготовка військових фахівців з іноземних мов, зокрема в магістратурі ВВНЗ. Це дасть змогу, по-перше, готувати здобувачів вищої військової освіти до

ад'юнктури, що означає розширення кола вітчизняних науковців, сферою інтересів котрих є безпосередньо ЛЗВ. А по-друге, дасть змогу підготувати науково-педагогічних працівників, здатних та зацікавлених розробляти й імплементувати ефективні новітні принципи навчання військовослужбовців. Окрім того, цей етап – крок до забезпечення фахівцями інших ланок ЛЗВ, зокрема: розроблення відповідного методичного, програмного, технічного забезпечення для вирішення наявних питань ЛЗВ широкого спектра.

В умовах воєнного стану та під впливом наскрізної цифровізації роботи всіх ключових ніш інфраструктури, зокрема і у військовій галузі, зростає необхідність швидкого документообігу й оперативного реагування та усні й письмові меседжі в комунікації на внутрішньому та міжнародному полі. Особливо щодо останнього помітним є брак спеціальних застосунків, програмного забезпечення для якісного автоматизованого перекладу військових текстів різного спрямування (програмових, ділових, розвідувальних, доповідних тощо) [2, с. 113–136; 3, с. 268–284; 17]. Здійснення автоматизованого перекладу за допомогою спеціального вузькогалузевого комп'ютерного забезпечення дало би змогу пришвидшити обмін документами військово-політичного, військово-технічного та військово-спеціального призначення для виконання завдань відповідних структурних підрозділів Міністерства оборони та Генерального штабу ЗС України. Адже звичайні, не спеціалізовані на військовій тематиці онлайн-перекладачі можуть призвести до неточностей, що у час війни коштоватимуть життів і можуть спричинити незворотний розвиток воєнних подій через неузгодженість тактичних рішень (епічними стали мемуари перекладачів на Нюрнберзькому процесі).

Отже, четвертим напрямом ЛЗВ є напрям *операційного забезпечення повсякденної діяльності ЗСУ при використанні сучасних технологій та засобів цифровізації*. Відповідною умовою його реалізації є створення програмного забезпечення, що підтримує та забезпечує використання державної та іноземних мов, а також має функцію автоматичного перекладу текстової інформації.

З огляду на вищезазначене виокремлюються дві групи умов щодо реалізації ЛЗВ, перша і провідна з яких, стосується іншомовної підготовки військовослужбовців та різних фахівців, що забезпечують ЛЗВ, а друга – всебічного цифрового забезпечення окремих складових повсякденної діяльності збройних сил. Водночас забезпечити в період війни всі структури військової сфери держави кваліфікованими військовими спеціалістами-перекладачами, компетентними в тонкощах воєнної комунікації, неможливо. Зарубіжні дослідники наголошують на тому, що військові компетентції та військові завдання завжди мають визначати професійну мовну поведінку на місцях. Але брак спеціалістів і брак альтернативи поряд з нагальними вимогами війни забезпечувати якісні військові переклади різного спектра чітко показує, що так звані "цивільні" лінгвісти, зазвичай набрані на місцевому рівні з невійськового персоналу, стає серйозною перешкодою в координації всіх сторін воєнного конфлікту [1, с. 209; 2, с. 113; 3, с. 268]. Окрім виконання технічних завдань, у межах ЛЗВ є багато іншої кропіткої роботи, пов'язаної з редагуванням воєнних текстів, проведенням прикладних перекладознавчих досліджень (чи принаймні збором матеріалу для опрацювання в повоєнний час), референтської діяльності для комунікації на публічному та діловому фронті, за "відчиненими" чи "зачиненими" дверима в процесі ухвалення рішень. Як було зазначено, наведені напрями ЛЗВ вимагають спеціально підготовлених фахівців.

Натомість багато рутинної роботи, пов'язаної з ЛЗВ у воєнний час, можна було б перекласти на спеціальні перекладацькі мілітаризовані програми.

До того ж здійснення машинного перекладу, інтеграція ІКТ, комп'ютерних словників до військової сфери є елементом стратегічної комунікації та одним із перспективних векторів розвитку ЛЗВ. Це закріплено чинним ВСТ 01.003.001 – 2018 (01) "Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення" [18]. Спеціально розроблене і вузько таргетоване програмне автоматизоване перекладацьке програмне забезпечення має бути інтегрованим з досягненнями, здійсненими в полі ЛЗВ останніх років, зокрема, йдеться про Військовий стандарт 01.030.001-2020 – "Підготовка та застосування військ (сил). Базові терміни та визначення, які використовуються в НАТО" (Військовий стандарт 01.030.001-2020). Але як сам стандарт, так і спеціалізовані перекладацькі програми, мають інтенсивно доповнюватися новими лексемами, кліше тощо, тобто становити динамічну систему, вибудовану на принципах сталого розвитку.

Що показав воєнний стан щодо іншомовної підготовки військових фахівців як основних суб'єктів ЛЗВ, то це брак безпосереднього спілкування наших військових із носіями мови, а також брак саме комунікативної іншомовної підготовки у ВВНЗ, що не дає змоги встановлювати достатнього рівня зв'язок із іноземними колегами, військовими журналістами, спостерігачами, дипломатами тощо. Слід зазначити, що буквально днями ресурс ArmyInform, підбиваючи підсумки річної підготовки українського війська, пів року з яких займав безпосередньо період активних воєнних дій, наголосив, що 303 стандарти НАТО, імплементовані цього року, стосуються, серед іншого, інформаційних операцій, зв'язку, стратегічних комунікацій. Згадується також про багатонаціональні українсько-американські військові навчання Rapid Trident – 2021 [19]. Це один із дієвих кроків до мовної інтеграції українських воїнів зі світовою військовою спільнотою. Цей самий ресурс прозвітував позаминулого року (2021 р.) про те, що мовні курси за кордоном пройшли понад 1,5 тисячі українських військових. Така практика має всі шанси стати постійною й тільки нарощувати інтенсивність після війни. Однією з чільних цілей навчання є вдосконалення рівня володіння іноземною мовою [20, 21]. Зазначимо, що в повоєнний період Україна, маючи досвід ведення успішної війни в умовах ХХІ ст., безперечно, і сама стане плацдармом для навчання іноземних військових фахівців, тому одним із перспективних питань є розробка ЛЗВ для навчання іноземних військових фахівців на теренах України. Щодо іншомовної підготовки військових фахівців в Україні велику роль відіграє виконання навіть в умовах війни пунктів затвердженої в березні 2021 року Дорожньої карти вдосконалення мовної підготовки в Збройних силах України (на 2021–2025 роки).

Високий ступінь затребуваності іншомовної підготовки військовослужбовців та військових фахівців-лінгвістів вказує на необхідність її акцентування на практичному використанні іноземної мови. Відповідно, найзатребуванішими засобами такої підготовки стають активні методи навчання та самостійна робота здобувачів військової освіти й майбутніх фахівців військово-лінгвістичних спеціальностей, які надають досвід занурення в ситуації використання іноземної мови та забезпечують творчий рівень її функціонування в межах визначених напрямів ЛЗВ. Це означає, що навчання, а не викладання, є головною турботою за метою викладача, роль якого полягає в тому, щоб розвивати автономію, зокрема курсантів

ВВНЗ, у такий спосіб, аби зрештою вони, як суб'єкти освітнього процесу, набули ефективних способів і технологій іншомовного навчання та стійких мотиваційних установок і більше не потребували викладача як обов'язкового супровідника їх у процесі набуття іншомовної компетентності. Метою такого активного навчання є поступова "символічна смерть" викладача і народження та емансипація незалежної особистості, котра навчається з проєкцією на все життя [22, с. 297].

Окрім названого, ЛЗВ в умовах воєнного стану стикається зі спектром інших проблемних питань у межах предмета дослідження, які ще належить систематизувати та вирішити, аби надалі в екстремальних умовах збройного протистояння комунікативний простір потенційно якісно доповнював асортимент інструментів для досягнення перемоги, а в повоєнний стан сприяв досягненню гарантій безпеки.

На основі актуалізованих питань ЛЗВ в умовах російсько-української війни та на основі ґрунтовного аналізу праць українських і зарубіжних дослідників про досвід інших країн у модернізації збройних сил в контексті епохи глобалізації [20–27] узагальнено у вигляді схеми (рис. 1) закладену в меті дослідження сукупність умов, за яких ЛЗВ матиме ефективність. Схема містить перспективні вектори уваги всього апарату, дотичного до військової сфери, котрі дадуть змогу покращити наявний стан ЛЗВ у країні, оперативно вирішувати нагальні питання ЛЗВ, що виникають під час воєнного стану й не терплять відтермінування (від яких почасти може залежати успіх воєнних операцій України зі звільнення окупованих територій). Окрім того, реалізація цих векторів, планомірна робота над ними дасть змогу встановлювати й надалі зберігати міцні зв'язки військової співпраці з провідними країнами світу, надто у світлі потенційно швидкої інтеграції України до НАТО.

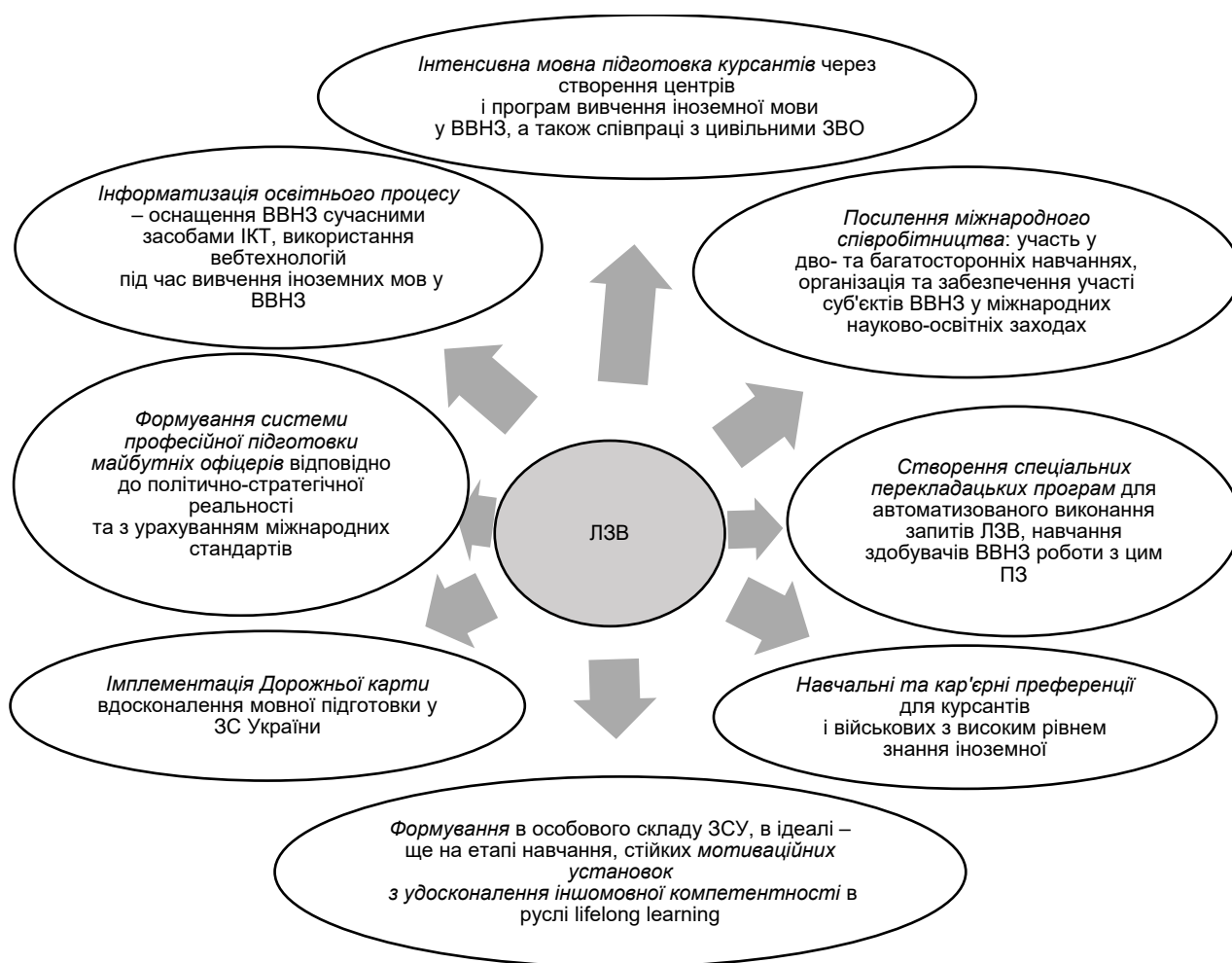

Рис. 1. Умови для вирішення актуальних питань ЛЗВ, назілих за умов російсько-української війни (джерело: розроблено автором)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, питання ЛЗВ і без того актуальне для України як держави, яка поставила за мету стрімку інтеграцію в глобальний простір, зокрема й щодо адаптації рівня підготовки українських військових до стандартів НАТО. У період війни іноземна мова є активним інструментом боротьби і формування правильної ідеологічної позиції світової спільноти щодо подій у країні, яка

потерпає від агресії ворога. На момент написання статті та на хвилі нечуваної досі підтримки міжнародних партнерів російсько-українська війна поступово перетворюється на згуртовану боротьбу цивілізованого світу проти варварського свавілля московитів. У спільноті, що протистойть цьому свавіллю, lingua franca – англійська мова, до того ж на всіх рівнях: від пересічного солдата і до військової дипломатії. Тому брак інструментів ЛЗВ в такому

середовищі рівноцінний бракові зброї для прицільного ураження ворожих сил. Акцент авторів поточної розвідки полягає в потребі ретельної уваги до питань ЛЗВ в освітній парадигмі ВВНЗ, яка, утім, має бути відкритою й інтегруватися в інші ланки, дотичні до ЛЗВ, з метою налагодження єдиного ефективного механізму функціонування системи ЛЗВ. Особливий інтерес у цьому становить аспект якісної іншомовної підготовки сьогочасних і нових поколінь курсантів. Надто крізь призму тенденцій навчання впродовж життя, активного навчання тощо, що разом актуалізує проблему самостійної роботи здобувача ВВНЗ в напрямі формування іншомовних професійних компетентностей. Формально ця самостійна робота зосереджується в межах академічних курсів з вивчення англійської мови, однак з проєкцією на стійкі установки до самостійного й ініціативного опанування бодай однієї іноземної мови (насамперед англійської) на високому рівні й без обмежень періодом інституційного навчання.

Оскільки активний дискурс про ЛЗВ в Україні почався ще за декілька років до війни й перші суттєві кроки до цього вже було здійснено, то на сьогодні метою ЛЗВ й основними магістралями змісту діяльності відповідальних за ЛЗВ структур є нарощення темпів і якості іншомовної підготовки українських військових, впровадження до ЛЗВ технічних засобів та інформаційних технологій, які би в умовах війни давали змогу оперативно опрацьовувати великі пласти інформації. Особлива роль та ефективність дії планів із ЛЗВ доведена під час навчань українських військових фахівців за кордоном, у реальному іншомовному й професійно орієнтованому комунікативному середовищі, що навіть у період війни має місце (насамперед ідеться про підготовку українських військових фахівців у Великій Британії, яка відбувається в пришвидшеному форматі й під час воєнного стану).

Загалом визначено чотири напрями ЛЗВ, актуальні у час війни:

- комунікація військовослужбовців з іншомовними колегами та населенням іншомовних країн;
- інформування міжнародної спільноти щодо воєнних подій в Україні, а також інформування українських військових та суспільства стосовно міжнародної політики щодо України;
- лінгвістично-науковий;
- операційне забезпечення повсякденної діяльності ЗСУ при використанні сучасних технологій та засобів цифровізації.

Реалізація зазначених напрямів вимагає створення різноманітних умов, серед яких особливе місце належить ґрунтовній іншомовній підготовці військових фахівців, а також фахівців у сфері застосування військової лінгвістики. Окрім того, суттєвими умовами є посилення міжнародного співробітництва, інформатизація освітнього процесу курсантів та інтеграція програмно-комп'ютерного забезпечення в інші сфери ЛЗВ, імплементація Дорожньої карти вдосконалення мовної підготовки в ЗСУ, заохочення стипендіями курсантів та ширші кар'єрні можливості для військових зі знанням іноземних мов.

Подальші дослідження з теми доцільно організувати довкола перевірки експериментальних шляхів підвищення якості лінгвістичного забезпечення військ в Україні, а також забезпечення умов реалізації ЛЗВ, також і через розробку методик та технологій іншомовної підготовки військовослужбовців відповідно до напрямів ЛЗВ, зокрема засобами самостійної роботи курсантів ВВНЗ.

Список використаних джерел

1. Footitt H. War and Culture Studies in 2016: Putting 'Translation' into the Transnational? // *J. of War & Culture Studies*, 2016. Vol. 9(3). P. 209–221.
2. Kujamäki P., Footitt H. Military History and Translation Studies: Shifting Territories, Uneasy Borders. In: M. Kelly, H. Footitt and M. Salama-Carr (eds). *The Palgrave Handbook of Languages and Conflict*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019. P. 113–136.
3. Tesseur W., Footitt H. Professionalisms at war? Interpreting in conflict and post-conflict situations // *J. of War & Culture Studies*, 2019. Vol. 12(3). P. 268–284.
4. Балабін В.В. Об'єкт, предмет і завдання лінгвістичного забезпечення військ // *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*, 2018. Вип. 1, № 2. С. 99–102.
5. ALingP-1. Linguistic Support for Operations. NATO Standardization Office. 2011. 52 p.
6. Ministry of Defence. Joint Doctrine Note 1/13. Linguistic Support to Operations. UK Ministry of Defence: Development, Concepts and Doctrine Centre, 2013. 33 p.
7. Pedro V. Why Companies Should Regard Language Operations as a Driver for Growth. Nasdaq, 2022. URL: <https://www.nasdaq.com/articles/why-companies-should-regard-language-operations-as-a-driver-for-growth> (дата звернення: 19.12.2022).
8. Barkawi T. *Globalization and war*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2006.
9. Askew L. Providing Language Support for NATO Operations: Challenges and Solutions. In: Kelly, M., Footitt, H., Salama-Carr, M. (eds). *The Palgrave Handbook of Languages and Conflict*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019.
10. Tymoczko M. Translation, Ethics and Ideology in a Violent Globalizing World. In: E. Bielsa, C.W. Hughes (eds). *Globalization, Political Violence and Translation*. London: Palgrave Macmillan, 2009.
11. Baker M. *Researching Translation in the Age of Technology and Global Conflict: Selected Works of Mona Baker* 2nd ed. London: Routledge, 2020.
12. Footitt H., Kelly M. *Languages at War: Policies and Practices of Language Contacts in Conflict*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
13. How the British military became a champion for language learning // *The Conversation*, 2016. URL: <https://theconversation.com/how-the-british-military-became-a-champion-for-language-learning-60000> (дата звернення: 19.12.2022).
14. 100 Speeches in 100 Days of War: Zelenskyy Rallies Ukraine // *VOA*, 2022. URL: <https://www.voanews.com/a/6602706.html> (дата звернення: 04.01.2023).
15. OHCHR. Ukraine: Joint statement on Russia's invasion and importance of freedom of expression and information. 04 May 2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2022/05/ukraine-joint-statement-russias-invasion-and-importance-freedom> (дата звернення: 04.01.2023).
16. Лисичкіна І.О., Лисичкіна О.О., Ткач П.Б. Обґрунтування впровадження лінгвістичного забезпечення в службово-бойову діяльність Національної гвардії України // *Честь і закон*, 2019. Вип. 3, № 70. С. 70–75.
17. Підготовка та застосування військ (сил). Базові терміни та визначення, які використовуються в НАТО: Військовий стандарт 01.030.001-2020. URL: <https://fliphtml5.com/lnmdk/yzob/basic> (дата звернення: 19.12.2022).
18. Проворний Є. Як тривала підготовка українського війська протягом року // *ArmyInform*, 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/24/yak-tryvala-pidgotovka-ukrayinskogo-vijska-protyagom-roku/> (дата звернення: 19.12.2022).
19. Артюшин Г., Тушко К. Сучасні тенденції професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони у країнах, що розвиваються // *36. наук. пр. нац. акад. держ. прик. служби України. Серія: Педагогічні науки*, 2020. № 2(21). С. 5–17.
20. Tezlev V. Opportunities and Trends in Development and the Improvement Processes in the Bulgarian Military Educational System. In: V. Manolachi, C.M. Rus, S. Rusnac. *New Approaches in Social and Humanistic Sciences*. Iasi, Romania: LUMEN Proceedings, 2018. P. 517–528.
21. Orlando M. Evaluation of Translations in the Training of Professional Translators // *The Interpreter and Translator Trainer*, 2011. Vol. 5(2). P. 293–308.
22. Blasko D.J. *Chinese Army Today: Tradition and Transformation for the 21st Century*. New York: Routledge, 2012.
23. Degaut M. Brazil's military modernization: Is a new strategic culture emerging? // *Rising Powers Quarterly*, 2017. № 2(1). P. 271–297.
24. Engels S. Military Professionalization Programs in Kazakhstan and the United States: How to Implement and What Will We Gain? // *Connections*, 2017. № 16(2). P. 91–104.
25. Visan G. There are known unknowns of Romania's defense modernization plans. Bucharest: Romania Energy Center, 2019.
26. Телем В.М., Приходько Ю.І. Військова освіта в системі обороноздатності держави: проблеми, світові та національні тенденції розвитку // *Військова освіта*, 2013. № 2. Р. 3–19.

References

1. Footitt, H. (2016). War and Culture Studies in 2016: Putting 'Translation' into the Transnational? *Journal of War & Culture Studies*, 9(3), 209-221. [In English]
2. Kujamäki, P., Footitt, H. (2019). Military History and Translation Studies: Shifting Territories, Uneasy Borders. In: M. Kelly, H. Footitt and M. Salama-Carr, eds. *The Palgrave Handbook of Languages and Conflict* (P. 113-136). Cham: Palgrave Macmillan. [In English]
3. Tesseur, W., & Footitt, H. (2019). Professionalisms at war? Interpreting in conflict and post-conflict situations. *Journal of War & Culture Studies*, 12(3), 268-284. [In English]
4. Balabin, V. V. (2018). The object, subject and tasks of the linguistic support of the troops. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Translation Studies and Intercultural Communication, 1(2), 99-102. [In Ukrainian]
5. ALingP-1. (2011). *Linguistic Support for Operations*. NATO Standardization Office. 52 p. [In English]
6. Ministry of Defense. (2013). *Joint Doctrine Note 1/13. Linguistic Support to Operations*. UK Ministry of Defence: Development, Concepts and Doctrine Centre. 33 p. [In English]
7. Pedro, V. (2022). *Why Companies Should Regard Language Operations as a Driver for Growth*. Nasdaq. <https://www.nasdaq.com/articles/why-companies-should-regard-language-operations-as-a-driver-for-growth>
8. Barkawi, T. (2006). *Globalization and war*. Lanham: Rowman & Littlefield. [In English]
9. Askew, L. (2019). Providing Language Support for NATO Operations: Challenges and Solutions. In: Kelly, M., Footitt, H., Salama-Carr, M. (eds) *The Palgrave Handbook of Languages and Conflict*. Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-04825-9_11 [In English]
10. Tymoczko, M. (2009). Translation, Ethics and Ideology in a Violent Globalizing World. In: Bielsa, E., Hughes, C.W. (eds) *Globalization, Political Violence and Translation*. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230235410_9 [In English]
11. Baker, M. (2019). *Translation and Conflict: A narrative account* (2nd ed.). London: Routledge. [In English]
12. Baker, M. (2020). *Researching Translation in the Age of Technology and Global Conflict: Selected Works of Mona Baker* (2d ed.). London: Routledge. [In English]
13. Footitt, H., & Kelly, M. (2012). *Languages at War: Policies and Practices of Language Contacts in Conflict*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. [In English]
14. The Conversation. (2016). *How the British military became a champion for language learning*. <https://theconversation.com/how-the-british-military-became-a-champion-for-language-learning-60000> [In English]

A. Sameliuk, Senior Lecturer

alina.melnik1991@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-1905-0422,

I. Tychyna, Senior Lecturer

irenetychyna@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2793-1668

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,

Y. Mitkina, Senior Lecturer

primaverabienvendida@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8311-4905

Military Academy, Odesa, Ukraine

15. VOA. (2022). 100 Speeches in 100 Days of War: Zelenskyy Rallies Ukraine. <https://www.voanews.com/a/6602706.html> [In English]

16. OHCHR. (2022). Ukraine: Joint statement on Russia's invasion and importance of freedom of expression and information <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2022/05/ukraine-joint-statement-russias-invasion-and-importance-freedom> [In English]

17. Lysychkina, I. O., Lysychkina, O. O., & Tkach, P. B. (2019). Justification of the implementation of linguistic support in the service and combat activities of the National Guard of Ukraine. *Honor and Law*, 3(70), 70-75. [In Ukrainian]

18. Military standard 01.030.001-2020 - "Training and use of troops (forces). Basic terms and definitions used in NATO".

19. Provorny, E. (2022). *How long was the training of the Ukrainian army during the year*. ArmyInform. <https://armyinform.com.ua/2022/08/24/yak-tryvala-pidgotovka-ukrayinskogo-vijska-protyagom-roku/> [In Ukrainian]

20. Artyushin, G., Tushko, K. (2020). Modern trends in professional training of security and defense sector specialists in developing countries. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogical sciences*, 2(21), 5-17. [In Ukrainian]

21. Teziev, V. (2018). Opportunities and Trends in Development and the Improvement Processes in the Bulgarian Military Educational System. In: V. Manolachi, C. M. Rus, S. Rusnac (eds.), *New Approaches in Social and Humanistic Sciences* (pp. 517-528). Iasi, Romania: LUMEN Proceedings. <https://doi.org/10.18662/lumproc.nashs2017.45> [In English]

22. Orlando, M. (2011). Evaluation of Translations in the Training of Professional Translators. *The Interpreter and Translator Trainer*, 5(2), 293-308. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.1079882>

23. Blasko D. J. (2012). *Chinese Army Today: Tradition and Transformation for the 21st Century*. New York : Routledge. [In English]

24. Degaut M. (2017). Brazil's military modernization: Is a new strategic culture emerging? *Rising Powers Quarterly*, 2(1), 271-297. [In English]

25. Engels S. (2017). Military Professionalization Programs in Kazakhstan and the United States: How to Implement and What Will We Gain? *Connections*, 16(2), 91-104. [In English]

26. Visan G. (2019). There are known unknowns of Romania's defense modernization plans. Bucharest: Romania Energy Center. [In English]

27. Teletym V. M., Prihodko Yu. I. (2013). Military education in the state's defense capability system: problems, global and national development trends. *Military education*, 2, 3-19. [In Ukrainian]

Надійшла до редколегії 31.01.23

DIRECTIONS AND CONDITIONS FOR SOLVING TOPICAL ISSUES OF LINGUISTIC SUPPORT FOR FORCES UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

LSF is interpreted quite ambiguously within Ukrainian scientific discourse. The term lacks clarity in delineating a single meaning, systematic use and pronounced tendency towards ambiguity within the sectoral (philological-pedagogical and military-pedagogical) conceptual field. Currently, LSF covers completely communicative and functional spectrum related to the military area. However, they primarily mean studies of military translation and Ukrainian military's foreign language training (especially in English). The aim of the present research is to outline the actual concerns and concepts of the linguistic support for forces (LSF) throughout the wartime, to outline the tasks of the LSF in the focus of present events in Ukraine and, in particular, in the educational process of the military in the state of full-scale war. In addition, there is a purpose to focus on those topical questions of the LSF, which have arisen or acquired aggravation with the beginning of the Russian-Ukrainian war confrontation. It was found that war always has a worldwide global essence. Even though it is concentrated locally in geographical dimension (like in Ukraine). Therefore, in the paradigm of up-to-date war events and their effects, language as an instrument of understanding and cooperating between various participants of war has a wide range of extremely important functions. Especially while speaking about foreign languages, which play an indispensable operating and strategic, additionally also ideological role in war narratives. The works of prominent scientists on the subject of LSF identifies promising directions for the improvement of LSF in Ukraine. They were analyzed in the article. The significance of implementing special computer technics and software into the LSF field was highlighted. This would fasten the process of working out the large layers of information and allows having quick essential communication in a timely manner. Under the conditions of martial law adequate messaging is necessary. Whether in real time or under situations of remote (asynchronous) communicative interaction. In the field of foreign language training of the military as one of the fundamental problem of LSF as a discipline and field of knowledge, it has been observed that the tendencies to train the military in an authentic foreign language environment are maintained. The very format of such acquisition of foreign language competences appears in current literature (scientific, special, in the documentation of the Armed Forces of Ukraine, etc.) as the most advantageous for successful language training of military personnel. In addition, learning in reliable foreign language surroundings contributes to compliance with NATO canons.

Keywords: linguistic support for forces (LSF), linguistic support of operations, English language, language in the context of war, foreign language training of the military, martial law, Russian-Ukrainian war.